KUNSTNIK JA TEMA PORTREE

Ilmar Malin

On täheldatud, et kunstniku välimuses olevat midagi sarnast tema loominguga. Selles on omajagu tõtt. Säärane tõde on küll pisut anekdootlik, nagu tähelepanek, et iga koerapidaja muutub ajapikku oma koera sarnaseks. Oskuslikud fotokunstnikud on sellist sarnasust suutnud tabada kunstikuulsusi pildistades. Et sedalaadi äratundmist võib esineda igaühel, kogesin 15-aastasena, vanuses, mil saab olla tõeliselt jäägitu kunstiihaleja. Olin tollal enesele avastanud Eesti Rahva Muuseumi kunstikogud, kus nägin esmakordselt ka Konrad Mäe maale. Samuti «Pallase» näitusesaalid, mida külastasin igal võimalusel.

Ühel päeval läksin jälle Kalevi tänava nurgal asuvasse «Pallase» majja kunstinäitusele. Teadsin, et seal on väljas ka Wiiralti töid. Olin neid varem vaadanud vaid raamatuist, nüüd nägin originaalis. Uurisin neid imetlusega, olin jälle ühes uues maailmas. Näituseruumid olid inimtühjad, väljas päike. Äkki nägin ühe kitsa akna foonil aknalaual istumas üksikut meest. Kuigi nägin valguse taustal vaid kontuuri, taipasin millegipärast silmapilk — see on Eduard Wiiralt. Mu silmad vaatasid pilte, selg aga tajus imetlusvärinaga meistrit. Siis hüppas Wiiralt aknalaualt maha, astus trepist alla tänavale. Läksin talle järele. Jälgisin teda tükk aega mööda tänavat — kitsaste pükstega, veidi vimmas, imelikult vetruva kõnnakuga meest. Olin näinud Wiiraltit.

Konrad Mäge ma muidugi pole näinud, kuid temaga on mul hoopis isemoodi ja senini segane vahekord. Tutvus tuli Nikolai Triigi maalitud Konrad Mäe portree vahendusel. Olin tollal noorukina sisse võetud Edvard Munchist, Nikolai Triigist ja Aleksander Uuritsast. Üldse meeldis mulle tollal kunst, mis oli täis ekspressionistlikke hingevaevusi ning kus kujundid olid rõhutatud kindla kontuuriga. N. Triigi maalitud K. Mäe portree oli minule tollal just sellise traagilist raskust väljendava mõjuga. Portree oli sedavõrd sugestiivne, samastus niivõrd isikuga, et see hakkas mõjustama minu kujutlust ka K. Mäe loomingust. Isegi praegu nõuab teatavat pingutust mitte omistada seda maali Konrad Mäele enesele. See oleks nagu tema autoportree.

Niimoodi sündis minus K. Mäe maalide vaatamisel mingi kahestumine. Näiteks «Soomaastikku», «Otepää maastikku» ja «Valgjärve» seostan K. Mäe portreega, s. t. tema enesega. Mõnesid Capri ja Veneetsia vaateid aga, kus kontuur jääb lahtisemaks (ehkki ka neist õhkub veel tumedust ja raskust) ei saa ma enam Triigi tehtud portreega ühte viia. Hoopis raskem on «Saadjärve vaatega», mis on hele, avatud, lahtise vormiga. Samuti «Saaremaa rannamotiiv» («Merikapsad»), mis oli aastakümneid minule värvitäiuse eeskujuks, tundub mulle olevat hoopis eraldi K. Mäe isikust.

Hiljem olen tutvunud põhjalikumalt nii oma kolleegide kui klassikute loominguga, kus teinekord aastate kulgedes vaheldub mitmeid erinevaid perioode, kuid N. Triigi tehtud portree mõjust ei ole ma suutnud vabaneda. Näiteks K. Mäe inimfiguure või portreid (N. Altmannist) kaldun omistama hoopis N. Triigile. Nii jääbki K. Mäe looming minule kahestunud fenomeniks, kus mõlemat poolt imetlen ja hindan.

Kaks eelkirjeldatud vastakat kogemust panevad järeldama, et kunstniku loomingut ühe näitaja alla viia alati ei saa. Nii nagu iga inimese vaimne olemus sisaldab samaaegselt mitmeid erinevaid psühholoogiliselt võetavaid tasandeid, nii on seda loomulikum vaimne mitmeksjagunemine kunstniku kui loova inimese juures. Inimese käitumises, näoilmes, kõnes, rühis, reageeringutes suhtlemisel teistega avaldub tema olemus mitmel moel. Need ei tarvitse aga alati kattuda tema loomingu ilmega. Looming osutub teinekord hoopis ümberpööratud eneseavalduseks võrreldes kunstniku sotsiaalse käitumisega. Kunstnikust, nagu igast teisest inimesest saab teha mitmeid erinevaid portreid. Hilisemad tähelepanekud on selleks küllalt näiteid andnud, kuid nende kirjeldamine läheks liiaks eemale minu Konrad Mäe kogemusest.

Nikolai Triik. Kunstnik K. Mäe portree. Õli. 1908.